

CLIFFORD ODETS'İN AWAKE AND SING! ADLI YAPITINA OLUŞUMSAL YAPISALCI BİR YAKLAŞIM

A CONSTRUCTIVIST STRUCTURAL APPROACH TO CLIFFORD ODETS'S
AWAKE AND SING

Ahmet BEŞE*

Özet

Bu çalışmanın amacı, Amerikan tiyatrosunun önemli oyun yazarlarından Clifford Odets'in *Awake and Sing!* adlı yapıtını oluşumsal yapısalcı yöntemle çözümlenektir. Amerika'da, 1930'daki Büyük Bunalım yıllarını konu alan ve toplumsal eleştiri üzerine yapılandırılan *Awake and Sing!*, Berger ailesi aracılığıyla dönemin siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlarını yansıtır. Lucien Goldmann, hatlarını belirlediği oluşumsal yapısalcı yöntemle yazımsal bir yapıtı, anlama ve açıklama gibi başlıca iki aşamayla diyalektik ve bütünsel bir incelemeyi öngörür. Bu iki aşama, yapıtı hem içerik olarak hem de onu çevreleyen ilişkilerle anlaşılmasını, yapıtı/toplum ve sunulan siyasal dünya görüşü bağlamında açıklanmasını olanaklı kılar. *Awake and Sing!*'i, Goldmann'ın oluşumsal yapısalcı yöntemiyle çözümlenme yaklaşımımızın nedeni, bu yöntemin oyunda sunulan toplumsal eleştiri ve ortaya çıkan dünya görüşünü bütüncül ve tutarlı bir biçimde açıklayabilen en uygun çözümlenme yöntemlerinden biri olmasıdır. Çalışmada bu yöntemi kullanarak, Clifford Odets'in *Awake and Sing!*'de kapitalist sistemin insanı sevgisiz, duyarız ve çaresiz kılmasının eleştirisini yaptığı, toplumda yaşanan haksızlıklara, eşitsizliklere, ırk ve sınıf ayırımına karşı harekete geçmenin hatta bunun için alternatif ve daha insancıl bir sistem olarak sosyalizmin gerekliliğini vurguladığı sonucuna vardık.

Anahtar Kelimeler: Amerikan, Drama, Oluşumsal Yapısalcı, Toplum Bilimsel

* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi.

Abstract

*The aim of this study is to analyze *Awake and Sing!* by Clifford Odets, one of the prominent playwrights of American theatre, through applying the theory of genetic structuralism. The subject drawn in the play is the problems of the years of Great Depression in the 1930's in America. *Awake and Sing!* reflects social, economic and political problems of the decade through the examination of the relations among the members of the Berger family. Lucien Goldmann considers two main stages as recognition and explanation for dialectical and overall analysis of a literary work in his theory of genetic structuralism. These two main stages illustrate both the interior and the exterior comprehension of a work of art, and they also serve the revelation of a literary work within the context of the relations between society and larger political world-views. The reason of our approach to genetic structuralism for the analysis of *Awake and Sing!* is our belief that it is one of the most applicable theories in order to expose the consequent social criticism and the political world-view. The result we have reached through applying the theory to *Awake and Sing!* is that Odets harshly criticizes capitalist system for causing disaffection, insensitivity and disability among people, and stresses the necessity for action against injustices, inequalities, race and class discrimination, and even emphasizes socialism as an alternative and a better humanistic system.*

Key Words: *American, Drama, Genetic Structuralism, Social Sciences.*

Genel olarak yazın ve sanat ürünlerinin, yaratıldığı dönemde yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullardan etkilendiği yadsınamaz bir gerçektir. Amerika'da, 1930'lu yıllarda ekonomik dengesizlikler, kıtlık ve sınıf ayrımı gibi Büyük Bunalım (Great Depression) yıllarının olumsuz etkileri, Nazizm ve ırk ayrımı gibi II. Dünya Savaşı'nın doğum sancıları ve bunlara bağlı olarak toplumun değer yargılarında yaşanan radikal değişimler, dönemin özellikle genç kuşak yazar, sanatçı ve aydınlarını sistemin değişmesi yönünde belirli bir siyasal seçenek arayışına yönlendirir. Bu dönemde, ırkçılık, sınıf ayrımı ve kapitalizme karşı belirgin bir duruş sergileyen; hak, eşitlik, özgürlük, kardeşlik gibi yitirilen değerleri öne çıkaran en önemli siyasal yapı, teorilerini Karl Marks ve Friedrich Engels'in oluşturduğu 'sosyalizm'dir. Marks'ın kapitalist sistem eleştirisi, ekonomi ve tarihle ilgili teorileri, 1915 yılından başlayarak Amerikan aydınları üzerinde etkili olur. Amerikan tiyatrosunda ise özellikle

1930'lu yıllarda etkin rol oynar. Dönemin en önemli tiyatro grubu sayılan ve Clifford Odets'inde üyesi olduğu Group Tiyatrosu 1931'de kurulur. Bir çığ gibi büyüyen işçi tiyatroları (workers' theatre) ülkenin her yerinde gruplar kurarak kışkırtıcı propaganda (agitation-propaganda) tekniğinde grev yanlısı oyunlar sahneler. Bu tiyatro gruplarının amaçladığı hedef, kitle, emekçi sınıfı; oyunlarda ele alınan başlıca konular, işçi sorunları, sınıf (işçi/burjuva) çatışması, eşitsizlik, kapitalist düzene karşı dayanışma, Marksist öğretinin benimsetilmesi ve eyleme çağırır.

Yazar, sanatçı ve aydınların, toplumda gözlemledikleri haksızlık, eşitsizlik ve adaletsizliklere karşı çıgıklarını duyurmaya çalıştığı bu dönemde, savaşın etkileri ve ekonomik kriz, insancıl olan tüm değerleri değişime uğratarak insanları yalnızlığa, boşluğa ve umutsuzluğa sürükler. Ekonomideki bozukluklar siyasete, siyasetteki bozukluklar topluma yansır. Böyle bir dönemde sanatsal kaygılardan çok insanın çilesi en çarpıcı yöntemle vurgulanmalıdır düşüncesi benimsenir. Sonuçta "sanat sanat içindir" felsefesi, yerini "sanat bir silahtır" görüşüne bırakır. 1930'ların genç kuşak devrimci oyun yazarlarından olan Odets de, *Awake and Sing!*'de bu görüşü benimsemiştir. Bu çalışmanın amacı, *Awake and Sing!*'i Lucien Goldmann'ın oluşumsal yapısalcı (structuralisme génétique) yöntemiyle incelemektir.

Fransız yazar ve düşünür Goldmann'ın hatlarını belirlediği oluşumsal yapısalcılık (structuralisme génétique) kuramı, kısaca yazınsal bir yapıtın için ve dışsal ilişkiler bağlamında bütünsel olarak incelenmesi şeklinde açıklanabilir. Bir yapıtın iç ilişkileri, anlama aşamasını (dil, biçim, biçem, toplumsal yapı gibi); onu çevreleyen dışsal ilişkileri ise, açıklama aşamasını (yazar, anlatının kaynağı, semgesel anlamlar gibi) oluşturur. Yapıtın yazıldığı dönemin tarihsel, toplumsal ve siyasal verilerinden yararlanan, toplumun düşünce ürünlerinin yansıtıldığı ve sonuç olarak bir dünya görüşünün sunulduğu böyle bir inceleme yöntemi kuşkusuz toplum-bilimseldir¹. Zaten yazın-toplumbilimi ve toplumsal eleştiri yöntemleri üzerinde Goldmann'ın oluşumsal yapısalcı yönteminin önemli etkileri vardır.

¹ Oluşumsal yapısalcı inceleme yönteminde toplum-bilimi ve toplumsal eleştirinin uygulamalı olarak önemini vurgulayan detaylı bilgi için bkz. Tanju İnal. "Oluşumsal Yapısalcı Yazın Eleştirisine Uygulamalı Bir Yaklaşım: Goldmann'dan Racine'i Okurken." FDE 4. *Yazın ve Dilbilimi Araştırmaları Dergisi*. Hacettepe Üniv. Fransız Dili ve Edebiyatı Yay: Cilt 1. Sayı 4. Ankara, Kış 1979 (s.s. 61-70).

Goldmann, 1960 ve 70'li yıllarda oluşumsal yapısalcı inceleme yöntemini geliştirirken, bir yapıtın içeriğinin anlaşılır olması için, biçimin anlaşılması gerektiğini savunur. Goldmann, aynı zamanda bireyin sorunlarının yalnızca bireye inerek değil, toplumdan yola çıkarak araştırılması savını vurgular². Goldmann'ın kuramı diğer yöntemlere göre:

...öncelikle birleştirici bir şekilde insan eylemleri bütünü ele alması ve bununla birlikte aynı zamanda hem anlaşılır, hem de açıklayıcı olması yönünden iki kat avantajlıdır. Çünkü anlamlı bir yapının aydınlığa çıkarılması, bir anlama sürecidir, oysa ki bu yapının daha geniş bir yapıyla bütünleştirilmesi bir açıklama sürecidir (Goldmann 81).

Oluşumsal yapısalcı yöntemle irdelenen bir yapıt; okura/izleyiciye, tutarlılık noktasında yakınlığı veya uzaklığı ölçüsünde değer taşırken, yazarın konumu da bu ölçüte düşünsel bir boyut kazandırabilmesi ile önem kazanır. Bu yaklaşımın belirgin özelliği; yapıt, ideoloji, toplum ve okur arasındaki ilişkileri irdelemek ve bu ilişkileri karşıtlık üzerine kurulu bütünsel ve diyalektik yöntem ile sunmaktır. Diyalektik yöntem, oluşumsal yapısalcı kuramın merkezini oluşturur. Çünkü diyalektik yöntem, yapıtta irdelenen Marksist dünya görüşünün (ideolojinin) hem karşıtlıklarıyla hem de çok yönlü boyutlarıyla sunulmasına olanak verir. Öyleyse oluşumsal yapısalcı yöntem, bir dönemin tarihsel, siyasal, ekonomik ve toplumsal süreçleri ile bu süreçlerin etkisinde yaratılan yapıt arasındaki ilişkileri diyalektik ve bütünsel olarak ortaya koymaya olanak sağlar, diyebiliriz.

Oluşumsal yapısalcı yaklaşımda, yazarın ve yapıtın döneminin birbirleriyle karşılıklı etkileşimi yadsınamaz bir gerçektir. Ancak yapıtı çevreleyen dönemin sınırları aşılmamalı, dışsal (tarihsel, siyasal, toplumsal, ekonomik) olayların, yapıtta irdelenen dönemin çerçevesinde değerlendirilmesine özen gösterilmelidir. Böylece yapıtın özgünlüğü korunarak ortaya koyduğu bütüncül ve tutarlı dünya görüşüne ulaşılabilir. Kısaca açıklamaya çalıştığımız Goldmann'ın oluşumsal yapısalcı kuramı çerçevesinde, Odets'in *Awake and Sing!* adlı oyununu incelemeye geçmeden

² Oluşumsal yapısalcı yöntemi yazınsal eleştiriye uygulanan bir toplumbilim yöntemi olarak vurgulayan detaylı bilgi için bkz. Lucien Goldmann. *Roman Sosyolojisi*. Derleyen ve Çeviren Ayberk Erkey. Birleşik Yayınevi: Ankara, 2005 (s.74) ve aynı konu üzerine bkz. Lucien Goldmann. *İnsan Bilimleri ve Felsefe*. Çeviren Afşar ve Füsün Timuçin. Toplumsal Dönüşüm Yayınları: İstanbul, 1998 (s.s. 148-150).

önce, bu yöntemin aşamalarına genel bakışın, ve oyun özetinin faydalı olacağı kanısındayız.

Oluşumsal yapısalcı yöntemle bir yapıt, iki aşamada incelenir:

1. *Anlama Aşaması* (içkin çözümleme)
2. *Açıklama Aşaması* (aşkın çözümleme)

Anlama aşamasında, anlatım teknikleri (dil, biçim, biçem), bakış açısı, uzam, zaman, kişiler, toplumsal yapı ve ilişkiler, metne dönük olarak incelenir. Açıklama aşaması, yazarın öz yaşam öyküsü ve felsefesi, anlatının kaynağı ve simgesel çözümlemeleri, yani metni çevreleyen göndermeleri içerir. Yapıtın bu iki aşamada çözümlenmesi, hem metne dönük içsel anlatı yerlemlerini belirleyen hem de metni çevreleyen dışsal bağlanımları içeren bütünsel bir dünya görüşünün ortaya çıkmasını sağlar. Yazarın, yapıtın ve diğer alanların tek başına ya da birbirleriyle ilişkileri bu kuramın merkezini oluşturan bütünsel etkin yapılardır. Böylece bir anlamda, tamamlayıcı ve bütünlüğü nitelikleriyle tutarlılık gösteren bu yapılar, birbirlerini destekleyerek metnin hem anlaşılır hem de açıklanabilir olmasına olanak verir. Oluşumsal yapısalcı yöntemle incelenen metnin "anlama aşamasında, yapıtın özünü ve iç tutarlılığını bulmak; açıklama aşamasında ise, yapıtı aşan ve çevreleyen toplumsal, siyasal, ekonomik dışsal bağlanımlarıyla beliren bütüncül bir dünya görüşünü ortaya çıkarmak ve iç tutarlılığının nasıl oluştuğunu göstermek amaçlanır" (Tilbe 105).

AWAKE AND SING!

Odets, *Awake and Sing!* de kapitalist sistem tarafından oluşturulan orta sınıf değerlerine özenen, aynı sistem altında ezilen ve (gerçekte binlerce benzer aile gibi) ayakta kalabilme mücadelesi veren Berger ailesinin yaşam savaşımını kurgular. Yazar, Amerika'da Büyük Bunalm yıllarının toplum üzerindeki yıkıcı etkilerini, bireyleri sürüklediği umutsuzlukları, bu umutsuzluklar altında bireylerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini betimler.

Berger ailesi, anne Bessie, baba Myron, dede Jacob ve çocuklar Ralph ve Hennie'den oluşan Yahudi kökenli bir çekirdek ailedir. Anne Bessie, aileyi yöneten, mutlak amaç olarak maddi açıdan başarılı olma düşüncesine kapılan, fakat ailenin diğer bireylerinin istek ve düşüncelerini önemsemeksizin hareket eden baskın kişiliktir. Eşi Myron ve babası Jacob, Bessie'nin bu baskın kişiliği altında aile içi otoriteleri zayıf karakterlerdir. Çocuklar, Ralph ve Hennie ise hangi yöne ilerleyeceklerini bilemeden, kendi yollarını çizmeye çalışan diğer iki aile bireyidir. Oyunun ilk perdesinde dede Jacob dışında, Berger aile üyelerinin tümü, annenin öncülüğünü yaptığı paraya dayalı yaşam felsefesini

benimseyen kayıp kişilikler olarak dikkati çekerler. New York'un kenar semtlerinden Bronx'da küçük bir apartman dairesinde yaşayan "Berger ailesi fiziksel bir dünyaya olduğu kadar psikolojik bir dünyaya da hapsedilmiştir" (Biggsby 167).

Oyunda Marksizm'in temsilcisi ve Clifford Odets'in sözcüsü sayılabilecek kişi dede Jacob, ailenin materyalist düzen altında metalaşmasını engellemek için çaba gösteren tek kişidir. Oyundaki diğer önemli karakter Moe Axelrod, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisini, kaybettiği bacağıyla üzerinde taşımakta ve pek çok yerde savaşın anlamsızlığını savunmaktadır. Aynı zamanda tek amacı âşık olduğu Hennie'nin gönlünü kazanmaktır. Birinci perdenin sonuna doğru belki de en önemli gelişme, Hennie'nin Moe ile yaklaşması sonucu beklenmedik hamileliğidir. Hennie'nin hamile kalışı üzerine endişe duyan annesi Bessie, onu Moe'den uzaklaştırıp, Hennie'ye sempati duyan ve zengin bir göçmen olan Sam Feinschreiber ile evlendirmeye çalışır. Sam, Hennie'nin hamile olduğunu bilmemekte, ona hayranlık duymakta ve ciddi bir gelecek kurma arzusundadır.

İkinci perde başladığında aradan bir yıl geçmiştir ve Hennie, annesinin de baskı ve isteği üzerine Feinschreiber'le evlidir. Oğul Ralph ise, Blanche adında fakir bir kıza âşık olur, ancak hem kendi annesi hem de kızın ailesinin baskıları nedeniyle bu evlilik gerçekleşemez. İkinci perdede, Berger ailesine Bessie'nin erkek kardeşi Morty dayının katılımıyla aile içinde yaşanan çatışmalar artarak devam eder. Morty dayı, sürekli etrafındakilerle alay eden, hatta babası Jacob'u da düşüncelerinden dolayı sürekli aşağılayan, her yönüyle kapitalist sınıfa ait bir tiptir. Ailede, Morty'nin tutumuna karşı savaşım veren tek kişi olan dede Jacob'un ölümüyle perde kapanır.

Üçüncü perde (Jacob'un ölümünden bir hafta sonra), Jacob'dan kalan ve torunu Ralph'e verilmesini vasiyet ettiği miras parası için ailenin sigorta poliçesini beklemesiyle başlar. Jacob, ailede düşüncelerini yaşatıp sürdürecekteki kişinin, torunu Ralph olacağını saptar ve onun güvenini kazanmak, belki de sevdiği kıza evlenmesini sağlamak, en önemlisi düşüncelerine saygı duymasını sürdürmek için sigorta parasını torununa bırakmıştır. Öte yandan Ralph'de, dedesinin öğretilerinin etkisiyle eriştiği bilinçlenme sayesinde, ailesinin peşine düştüğü maddi başarı düşünün asla gerçekleşmeyeceğini anlamıştır. Ralph, dedesinin sigorta poliçesini kendisine vasiyet ettiğini bilmemektedir. Anne Bessie ve Morty, Ralph'in parayı alıp evi terk edeceğini düşünerek, durumu ondan saklamaya çalışsalar da Moe, basit bir düzmeceyle olayları Ralph'e anlatır. Dede Jacob'un ölümü, oyunun sonuna doğru ailede

genç kuşağı temsil eden Ralph ve Hennie'de köklü değişikliklere yol açar. Hennie, çocuğunun gerçek babasının Sam olmadığını itiraf ederek eşinden ayrılır ve Moe'yle Küba'ya kaçar. Ralph, dedesinden kalan parayı annesine bırakarak hayatta her şeyin para olmadığını vurgular. Dedesinin kendisine bıraktığı asıl miras olan "çok daha önemli insancıl değerler için savaşım vermek" üzere evi terk eder. Oyun, Ralph ve Hennie'nin oluşturdukları yeni neslin, kapitalist sistemin sunduğu yaşam biçimini reddetmeleri ve değişim için harekete geçmeleriyle son bulur.

1. ANLAMA AŞAMASI (İÇKİN ÇÖZÜMLEME)

1.1. Anlatım teknikleri: Odets, toplumsal eleştiri üzerine temellendirdiği *Awake and Sing!*'de, vermek istediği mesajları izleyiciye sanatsal olarak da sunabilmek ve istediği vurguyu yapabilmek için anlatım tekniklerine önem verir. Yazar, oyunda genel olarak doğrudan öyküleme yöntemini kullanır. Karakterler, düşüncelerini kendi dünya görüşleri doğrultusunda direkt olarak iletirler.

Odets, Jacob aracılığıyla caruso plaklardan şarkı sözlerini ve baba Myron aracılığıyla Roosevelt'in söylemlerini izleyiciye kolaj tekniğiyle aktarır. Örneğin baba Myron, 20. yüzyılın Abraham Lincoln'u olarak adlandırdığı Roosevelt'in söylemlerini sürekli dile getirmektedir. "Önce halkın hakkı sonra kişisellik" diyen Amerika'nın yirmi altıncı Başkanı Roosevelt'in sözleriyle aslında büyük bir toplumsal eleştiri yapılır; çünkü o dönemde insan haklarının varlığı bir tarafa, insanlar benliklerini yitirmişlerdir. Bir yandan her ne yolla olursa olsun zengin olma ve sınıf atlama çabası, öte yandan toplumda yaşanan haksızlık, eşitsizlik, ırkçılık, açlık ve sefalet tüm iyi değerleri yok etmiştir. Ülkede açlık tehdidi altında yaşam savaşı veren milyonlarca insana, "önce halkın hakkı sonra kişisellik" sözleri, ancak ironik bir eleştiri olarak yorumlanabilir.

Dil, anlaşılır nitelikte sade ve gerçekçidir; karakterler günlük hayatta konuştuğu gibi yalın ve anlaşılır biçimde konuşur. Ayrıca kısa, öz ve kesik konuşmalarla da, verilmek istenen mesajlara vurgu yapılır.

Odets, oyunda irdelediği dönemin çatışmalarını vurgulamak için, tarihsel göndermelerde bulunur. Örneğin, Amerika'da 11 Mart 1888'de başlayıp 3 gün boyunca devam eden kar fırtınası, tarihe gönderme yapılarak aktarılır:

MOE: Dışarıda kar yağıyor, kızlar.

MYRON: Artık geçmiş günlerdeki gibi kar yok. Tüm dünyanın değiştiğini düşünüyorum. Tam gözlerimizin önünde. Neredeyse hiç kimse, gaz lambası kullandığımız ve...

MOE: Sistem bu, kızlar.

MYRON: Büyük kar fırtınası olduğunda, küçük bir çocuktum. O zaman, hiç durmadan üç gün boyunca yağdı. Evet, at arabaları durdu. Ölüm sessizliği şehrin üzerine çöktü ve küçük bebeklerin hiç sütü yoktu... O yıl, pek çok insanın öldüğünü söylerler (Odets 76).

Bu örnekle yazar, geçmişte doğal güçlerin neden olduğu felaketlerin, artık kapitalist sistem tarafından, üstelik daha da acımasızca gerçekleştirildiğinin ironisini sunmaya çalışmış olabilir. Bu tür tarihsel dönüşlerin aksine oyunda ileri sapmalar da kullanılmıştır. Örneğin Ralph, oyun boyunca içinde bulunduğu andan uzakta, gelecekte yaşar ve ancak oyunun sonunda bilinçlenerek boş düşlerden uzaklaşır.

Oyun, bir kışkırtıcı-propaganda türü olarak nitelendirilmese de, sonuç kısmında Ralph'in materyalizmi reddederek insancıl bir gelecek için yeni umutları yeşertmeyi amaçladığı sesleniş, "eyleme çağrısı" olarak düşünülebilir:

"...Günlerim boşa geçmemeli. Annem alsın poliseyi. Yirmi iki yaşındayım ve [parayı] istemiyorum! Başımın çaresine bakarım. Jake [dedesi] metelik kavgası yapmamız için mi öldü? Hayır! 'Uyan ve şarkı söyle' dedi. Tam burada durdu ve öyle dedi. Öldüğü gece sanki bir yıldırım gördüm! Onun öldüğünü ve benim doğduğumu gördüm! Tanrıya yemin olsun, bir haftalığım! Tüm şehrin bunu duymasını istiyorum-taze kan ve güç. Bunlar bizde var. İyi ki yaşıyoruz (Odets 93).

1.2. Bakış açıları: *Awake and Sing!*, diyaloglardan oluşur ve birinci tekil kişide (ben öyküsel-iç öyküsel) öykülenir. Her karakter kendi bakış açısıyla olaylara yaklaşım gösterir ve kendi düşüncelerine göre sunumlar yapar. Yani oyunun başından sonuna dek birçok ben öyküsel anlatıcıları vardır. Dolayısıyla yazar, öznel öyküleme tekniğini kullanır ve kişilere ayrı ayrı görevler yükler. Anlatının birden fazla bakış açısıyla sunulması, karmaşık gibi görünse de, karşıtlıkları ve mesajları izleyiciye daha açık ve çarpıcı biçimde iletir.

Awake and Sing!'de, eylemden yoksun ama kendi görüşlerine ters olan şeylere itiraz eden Marksist/idealist bir dede, materyalist başarı anlayışını benimseyen ve despotça tutum sergileyen bir anne, tipik kapitalist özellikleri sergileyen bir dayı vardır ve her bir karakter olayları kendi bakış açılarından (ben-öyküsel) aktarırlar. Jacob, Marksizmi temsil etmesi, yeni kuşağı

düşünceleri yönünde etkileyebilmesi bakımından, Odets'in benimsediği Marksist dünya görüşünü yansıtan anlatıcı (oyundaki sözcüsü) sayılabilir. Baba Myron, ailenin tüm kontrolünü anneye bırakan, hiçbir şeye karışmayan, edilgen bir kişilik olarak betimlenir. Myron'un bakış açısı, ne aile ne de izleyici açısından önemsenmez. Bu kişilikle verilmek istenen mesaj, toplum yapısında aile otoritesinin değişime uğraması şeklinde yorumlanabilir. Ailede genç kuşağı temsil eden Ralph ve Hennie, değişim ve gelişim gösteren karakterlerdir. Dolayısıyla genç nesil, oyun boyunca yönsüz, arayış içinde, ancak oyunun sonunda Marksist bakış açısıyla betimlenir. Bu bakış açısına yaklaşım gösteren diğer bir karakter de Moe'dur. Böylece oyundaki etkili, anahtar bakış açısı oyun süresince Jacob'un (yazarın) temsil ettiği Marksist bakış açısidir diyebiliriz.

1.3. Zaman: Oyunun öyküleme zamanı, 19 Şubat 1935'tir. Öykü zamanı ise kesin verilmemekle beraber, Büyük Bunalım yıllarında (1929-1940) bir yıl, bir hafta zaman dilimini kapsar. Şimdiki zamanın kullanımı, okurun olayları yaşıyormuş gibi anlatının içine girmesine olanak sağlar. İkinci perde, oyunun başlangıç zamanından bir yıl sonra bir Pazar günü başlar. Geçmişte ve şimdiki zamanda yaşananlar, kişilerin bakış açılarının değişip değişmediğinin görülmesine katkıda bulunur. Üçüncü ve son perde bir hafta sonrayı kapsar. Böylece dede Jacob'un ölümünden sonra geçen bir haftanın, kişiler üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri ve sonuçları değerlendirilir. *Awake and Sing!*'de zaman, işlenen konunun tarihsel ve siyasal boyutlarını doğrudan olarak etkiler. Oyunun öyküleme (Büyük Bunalım yılları) zamanı, tarihsel ve siyasal açıdan; öykü zamanı (bir yıl-bir hafta) ise, bireylerin gösterdiği tepki ve bilinçlenme açısından zamanı etkili kılar.

1.4. Uzam: Oyunda aileye ait uzam, New York'un kenar semtlerinden Bronx'da küçük bir apartman dairesidir. Aile bireylerinin arzuladığı zengin yaşam koşulları düşünüldüğünde, esenliksiz, dar ve kapalı bir uzamdır. Aileye ait uzam yoluyla yazar, Bergerler'in duygu ve düşüncelerinin anlaşılmasına yön verir. Örneğin Bessie'nin, çocukları için daha iyi (geniş/açık, esenlikli) bir uzam düşlemesi, bulunduğu koşulları beğenmemesine işaret eder. Bessie, kendisini ve ailesini, zenginlerin bulunduğu bir caddede yaşayan, içinde yaşadığı toplumun normlarında "saygın" birer insan olarak düşler. Düşlediği bu uzam, kendisi için esenlikli ama uzaktır. Kocasını Myron, bazen geçmişe sığınarak, bazen gelecekle ilgili düşler kurarak bulunduğu andan ve uzamdan kaçır, ya da çare olarak yine yaşadığı uzamı değiştirmek için piyangolara umut bağlar. Myron'un yaşadığı uzam esenliksiz, bulunmak istediği uzam ise

uzak ve kapalıdır. Ralph'de oyun süresince kendisi için düşsel bir uzam yaratır; bu uzam onun için açık ve esenliklidir. Çünkü gerçek hayatta ulaşmak isteyip de ulaşamadığı her şeye düşlerinde yarattığı bu uzamda sahiptir. Hennie ve Sam'in evi; Hennie'ye göre kendi tercihleri doğrultusunda evlenmediği bir insanla yaşamak zorunda kaldığı için eseniksiz ve kapalı, Sam için ise, içinde sevdiği karısı Hennie olduğu sürece esenlikli ve açıktır. Oyunun sonunda, Moe'yla Hennie'nin Küba'ya kaçtığı bildirilir. Küba, onlar için mutlu yaşayabilecekleri esenlikli/açık ve kapsayan bir uzam olarak değerlendirilir.

1.5. Kişiler: Karakterler, Bessie, Myron, Jacob, Ralph, Hennie, ve Moe, oyunun I. perdesinde genel özellikleriyle betimlenir. Sam ve Morty, oyuna daha sonra katılırlar. I. ve II. perdelere baskın karakter olarak aileyi yöneten ve yönlendiren Bessie, aslında içinde yaşadığı sistemde yoksul insanların "saygın" bir yaşam hakkı olmadığı, ekonomik eşitsizliklerin insanları açlıkla tehdit ettiğinin, yani çevresel koşulların bilincindedir. Bessie'nin yanlıgısı, aynı sistem içinde sınıf atlama çabası ve ailesi için ısrarla "saygınlık" arayışıdır ve bu özelliğiyle değişimden yoksun kişiliktir. "Yahudi anaerki (matriark) Bessie, evi çekip çeviren zalim bir anne, yıkıcı bir eş ve küstah bir evlat" (Reynolds 94) olarak sunulurken, aslında tüm bu yönleriyle Odets'in izleyici ile paylaşmak istediği mesajı simgeler. Bu mesaj, materyalist sistemin (bir kadın, bir anne ve bir evlat olarak) Bessie'yi düşürdüğü konumu belirlemek açısından önemlidir.

"Anne, ne bilir ki? Mazide kalmış!" ama sana bir sır vereceğim: Tüm hayatım boyunca ben de uzaklara gitmek istedim, fakat çocuklu bir kadın ancak evde kalır. İçimde bir ateş yandı ama artık çok geç. Yeniyetme değilim. Zaman ilerledikçe, Bessie de ilerler. Sadece aklımın içindekiler onarılamaz" (Odets 87).

Sadece gelişim gösteren bir karakter olmasına rağmen, oyunun sonunda Bessie'nin öz-eleştirel konuşması, hem Odets'in mesajını vurgular hem de oyun boyunca gözlemlediğimiz Bessie'yi zalim bir anne olmaktan çıkarıp, düzenin kurbanı olarak acınası bir insan konumuna getirir.

Oyunda Bessie'nin kararlarına karşı çıkan tek kişi, kuşkusuz dede Jacob'dur. Ancak Jacob da kitapları ve caruso plaklarıyla eve hapsolmuş, eylem gücünden yoksun ve tek ümidini torunu Ralph'i yetiştirmeye, hiç değilse onu Bessie'nin yönlendirmek istediği materyalist yaşam felsefesinden uzak tutmaya adanmış, değişimden uzak kişidir. Bessie ve Jacob, değişime uğramayan, yalnızca gelişim gösteren (statik) karakterlerdir. Buna rağmen Odets, oyunda Jacob'u, Marksist ideolojiyi benimseyen yaşlı ama sevecen bir

kişilik olarak betimler. Ayrıca Jacob, engin deneyimleriyle mesajlarını ailenin yeni kuşaklarına aktarır ve bunda başarılı da olur. Bu yönleriyle Jacob, oyunda Odets'in sözcüsü olarak kabul edilebilir. Odets, oyunun sonunda Jacob'u hem haklı çıkarmakta, hem de düşüncelerini yeni kuşakta yaşatmaktadır.

Myron, Morty ve Sam, anlatı boyunca gelişim ve dönüşüm göstermeyen, eylemden yoksun kişilerdir. Myron, çekingen tavırları ile geri çekilerek, Morty, kapitalist portresiyle, Sam ise zengin bir göçmen olarak oyundaki simgesel işlevleriyle sınırlı kalan birer tiptir.

Oyunda gelişim ve dönüşüm geçiren kişiler Ralph, Hennie ve onun âşığı, Birinci Dünya Savaşı gazisi Moe'dur. Ralph, oyunun başında annesinin etkisiyle her sorunun tek çözümünün para olduğunu düşünmesine rağmen, dedesi Jacob'un öğretileri ve sevdiği kızla sırf maddi nedenlerle evlenememesi sonucu bilinçlenir ve yaşam felsefesini değiştirir. Hennie ise, oyun boyunca her şeyden bıkmış, hiçbir şeyi önemsemeyen bir kişi görünümündeyken, ikinci perdede yalanlarla dolu yaşamına karşı isyanını dile getirerek kocası Sam'a çocuğunun babası olmadığını söyler. Oyunun sonunda Hennie kendi bildiği yolda ilerlemeye karar vererek Moe ile Küba'ya kaçar ve değişimini perçinler. Moe, oyun genelinde karamsar, hayattan hiçbir şey beklemeyen birisidir. Ancak son perdede, Ralph'e dedesinin bıraktığı parayla ilgili gerçekleri söyler ve böylece artık başkaları ve kendisi için de savaşım vermeye başladığı görülür. Sonuçta, Hennie'yi kendisiyle Küba'ya kaçması için ikna ederek değişimini kanıtlar.

Awake and Sing!'de "Odets, karakterlerinin her birine, ya bir sınıfın ya da bir sınıfın özelliğinin temsilciliğini yapma görevini verir. Aynı zamanda her birine (kendi görüşü doğrultusunda) toplumun problemlerine çözüm olacak ülküler yükler" (Smiley 171). Jacob'un, oyun boyunca kendinden emin anlayış biçimi ve istikrarlı düşünce yapısı ona Marksizmin temsilcisi olma özelliğini yükler. Öte yandan Bessie'nin materyalizme inancı, Myron'un sorumluluktan kaçışı, Ralph ve Hennie'nin arayışları, Moe'nun edilgen tutumu, Morty'nin kapitalizmi özümsemesi hatta Sam'in zengin, istediğini elde etmeyi amaçlayan davranış biçimini simgelemesi, toplumda neyin yanlış olduğunu vurgulamakta, böylece doğru olanın arayışına ve dolayısıyla toplumsal sorunların çözümüne ışık tutmaktadır.

1.6. Toplumsal yapı ve ilişkiler: Kapitalist sistemin, materyalizmin ve kısmen Birinci Dünya Savaşı'nın, öncelikle aile ve bireyler ve dolaylı olarak toplum üzerinde yarattığı yıkıcı etkileri, olay örgüsü ve kişiler aracılığıyla sahnelenir. Oyunun baskın karakteri Bessie, ailesi için arzu edilen yaşam

biçimine ulaşmada en iyi yöntemin yalnızca maddi varlıkla gerçekleştirilebileceğine, hatta toplum içinde saygınlığın maddi değerlerle kazanılabileceğine inanır/inandırılır. Materyalizmin kurbanı bir anne olarak Bessie, böyle bir düzenin içerisinde kaybolduğunun ve bencilleştiğinin farkına bile varamaz. Bir aile için gerekli olan sevgi, dostluk ve huzur gibi değerler, Bessie'nin maddi hırsıyla önemini yitirir. Örneğin, kızını zengin bir adamla evlendirmek için baskı kurarken, oğlu Ralph'ın fakir Blanche için duyduğu sevgiye asla saygı duymaz. Çünkü Blanche oğlunu "mutlu" edecek zengin bir kişi değil, maddi refaha ulaşma yolunda ona zarar verecek bir engeldir. Ralph, annesinin bu tutumunu sorguladığında dedesi Jacob'un verdiği yanıt, yazarın da vurgulamak istediği açık bir eleştiri oku gibidir: "Günümüzde insanlar böyle bir toplumda sevemezler, sadece nefret edebilirler" (Odets 66). Yazar, bu sözlerle kapitalist toplumsal düzenin insanlar arasında sevgiyi yok ettiğini vurgular.

Toplumda saygınlık maddeyle gerçekleşince saygı duyulan, insanın kendisi değil, sahip oldukları, yani maddedir. Oyunda bu düzene direnen tek kişi ise dede Jacob'dur. Odets, düzenin anlamsızlığını ve eleştirisini yapmayı dede Jacob'a yükler. Jacob'un hemen her cümlesi kapitalist düzene bir tür karşı duruş, ona yöneltilen keskin birer ok gibidir. Aynı zamanda:

Odets, Marksist öğretiyi yaşlı baba Jacob'la kızı Bessie'nin kişiliklerini karşılaştırarak anlatır. Her ikisi de Amerikan yaşam standartlarını belirleyen materyalizmin farkındadır ve sıkıntısını çekmektedir, fakat Jacob komünizmle birlikte buna karşı durmak isterken, Bessie var olanla huzur bulur (Goldstein 95).

Örneğin Jacob, kızı Bessie'yle bir tartışmasında, insan gibi yaşamamanın, insan gibi ölmenin böyle bir toplumda olasılık dışı olduğunu, kapitalistlerin sadece yine kapitalistlere şans vereceğini ve Bessie gibi insanların onlar için iyi birer araç olduğunu söyler. Oyundaki tek karşıtlık, Bessie ve Jacob arasında değildir. Morty dayı, Sam ve kısmen Myron'da kapitalist sistemin kullandığı araçlar olarak oyundaki karşıt dünya görüşünün anlatısına yön verirler. Her şeye rağmen oyunda karşıtlıklar keskin çizgilerle verilmez. Ancak Marksist öğretiyi benimsemiş Jacob ve kapitalizmi her yönüyle özümsemiş Morty dayı arasında keskin bir karşıtlıktan söz edilebilir. Jacob, işçilerin kalbinden akan kanlardan, açlıktan ve yoksulluktan söz ederken, kapitalizmin insan yaşamına ve insancıl değerlere karşı acımasızlığına ait örnekler verirken karşıtlık, bunları alay konusu eden Morty'nin gülüşlerinde yansıtılır. Materyalizmin Berger aile bireylerine yansıyan etkileri, onları öylesine renksiz, ruhsuz ve donuk bir

yaşama iter ki, Ralph'in geçmişe dönük anımsayabildikleri, sadece çocuk yaşta çalışarak ödediği faturalardır.

Oyunda savaşın anlamsızlığının canlı kanıtı, tek bacağı kaybeden Moe'dir. Savaştan sonra, hemen her şeye olan inancı yok olmuştur ve savaşın hiçbir koşulda geçerli nedeni olamayacağı düşüncesindedir. Çünkü Moe'ye göre savaş sonrası manzara, yığınlarca masum insanların ölümü, toplumda ve ekonomide oluşacak bozukluk ve bütün bunlardan beslenen bazı çıkar çevrelerinden başka bir şey değildir. Kapitalist sistem ve materyalist düzenin doğurduğu kötümser tabloya karşı, oyunda daha parlak bir geleceğe iyimser bir bakış ya da ümit ışığı, ancak Jacob'un ölümünden (kendisini kurban etmesinden) sonra oluşur. Yeni kuşağın materyalist yaşam biçiminden alacağı dersler vardır, kuşkusuz. Oyunun sonunda gelişen bu iyimser tablo ne kadar gerçekse, toplumda değişimi gerçekleştirmek adına beslenen umut da o kadar gerçekçi olacaktır izlenimi uyanır.

2. AÇIKLAMA AŞAMASI (AŞKIN ÇÖZÜMLEME)

2.1. Yazarın Özyaşamöyküsü ve felsefesi: 1930'lu yıllarda Amerikan tiyatrosunun "büyük beyaz umudu" olarak da anılan Clifford Odets, 18 Temmuz 1906'da Pennsylvania'da, Yahudi kökenli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. On yedi yaşında, aktör olarak yaşamını sürdürmek üzere okulu bırakır. 1934'te Amerikan Komünist Partisi'ne katılır ve 1935'te ünlü *Waiting For Lefty* adlı yapıtının sahnelenmesine kadar, Group Tiyatrosu (Group Theatre)'nda aktör olarak hizmet verir. *Waiting For Lefty* ile bir anda yıldızı parlayan Odets, Amerika'nın önemli oyun yazarları arasına girer. Böylece Odets'in aktörlük yaşamı bu oyunla son bulur ve yaşamının sonuna dek kariyerini oyun yazarı olarak sürdürür. Ünlü oyun yazarı, elli yedi yaşında kanser hastalığına yenik düşerek yaşamını yitirir.

Odets, *Awake and Sing!*'de, kendi kökenine ait Yahudi kimliğine karşıtlığa, I. Dünya Savaşı'na ve Nazizm'e eleştirel bakış açısını oyunun hemen başında izleyiciye yansıtır. Örneğin Jacob, daha birinci perdenin başında Ralph'e, Almanya'da, Polonya'da bir Yahudi'nin sokakta tek başına yürüyemeyeceğini, herkesin onlardan nefret ettiğini ve Ralph'inde olanlara karşı, tıpkı öteki Yahudiler gibi "demirden güçlü" olması gerektiğini söyler.

Marksist ideolojiyi benimseyen Odets'e yönlendirilen en önemli eleştiri, "solcu düşüncelerini, hiçbir şey üzerinde etkisi olmayan yaşlı bir adam vasıtasıyla vermesi" (Reynolds 95) ve oyunun sonunda Jacob'un da ölmesidir. *Awake and Sing!* bu yönleriyle solcu eleştirmenlerin beğenisini kazanamamış

olsa da, "Ralph'in son konuşması, bir ağıttan çok bir şarkıdır, kuşkusuz oyunun sonunda karakterler uyanmıştır" (Reynolds 97). Odets'in oyundaki sözcüsü olan Jacob'u oyunun sonunda öldürmesi de bir çöküş ya da umutsuzluk anlamında değil, umuda açılan bir pencere olarak değerlendirilebilir. Ralph ve Hennie'deki değişimle, aslında Jacob'un ölümünün kasvetli bir son değil, aksine iyimser bir başlangıç olduğu izlenimi belirir. Çünkü geride değiştirmeyi başardığı, kendisine inanan genç kuşağı bırakmıştır. Bu bağlamda *Awake and Sing!*, siyasal söylemin doğrudan kışkırtıcı propagandası değildir. Öte yandan Odets, devrimci bir oyun yazarı olarak dönemini yansıtırken, seyirciye tiyatro tadında bir oyun sunmayı da ihmal etmemiştir.

2.2. Anlatının kaynağı: 1930'lu yıllar, Amerika için Büyük Bunalım yıllarıdır. Ekonomideki bozukluk, toplumda yaşanan eşitsizlik ve düzensizlikler, Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri her alana olduğu gibi sanata da yansır. Özellikle genç kuşak yazar, düşünür ve sanatçılar, yazın ve sanat alanında kendilerini Marksist ideolojinin egemen olduğu yapıtlar üretmeye adanır. Böylece kapitalist sistemin sorgulanması ve değiştirilmesi yönünde savaşımlar verilir. Dönemin sosyalist veya komünist olarak adlandırılan bu oyun yazarları, Marksist felsefe etrafında bir bütün halinde hareket edilirse, sosyal değişimin gerçekleştirilebileceğine inanırlar. Amerika'da, tiyatro bağlamında, halkın değişik katmanlarına ulaşabilmek için Marksist ideolojiye dayanan ve sosyal bilinç aşılardan, sentez bir oyun yaratmak için ödüllü bir yarışma açılır. Dönemin genç devrimci oyun yazarı olan Clifford Odets'in *Waiting for Lefty* adlı yapıtı, bu sentezi başarıyla gerçekleştirir. Yazarın oyunları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, "sahnede hayatları göz ardı edilen ya da karikatürize edilen kesime hitap eder" (Smiley 80). Odets'in çağdaşlarından en önemli farkı, döneminin basmakalıp grevci, kışkırtıcı-propaganda oyunlarından çok, toplumsal eleştirilerini, sanatsal yönünü de kullanarak yansıtmaları ve siyasal öğretimin yanı sıra, insancıl boyutu da önemsemesidir. Yazar, döneminin tipik grev yanlısı kışkırtıcı-propaganda oyunlarını aşar ve "sanatını sanat için yaratmak amacıyla, insanları ve sorunlarını derinden işler" (Reynolds 91). *Awake and Sing!*, Odets'in bu felsefesine en uygun oyunlarından biridir.

2.3. Simgesel çözümleme: Odets, oyunda iletmek istediği düşüncelerini ve mesajlarını doğrudan vermenin yanında, karakterlere simgesel anlamlar da yükler. Yazar, Marksizm'i ve mevcut düzene direnişi simgeleyen dede Jacob'u, kapitalizmin temsilcisi Morty ve Bessie'yi kurgulayarak karşıtlıklarla tartışma

olanağı yaratır. Böylece, izleyiciye içinde yaşadığı ortamın tekdüzeliğini, karamsar tablosunu da çizme olanağı bulur. Oyunun ilk iki bölümünde, Jacob dışında Berger aile üyeleri, gerçeklikten uzak, verilenle yetinen, biraz fazlası için mutluluğunu feda edebilen, ya da bulunduğu anı göz ardı ederek geçmişte yaşayan, geleceği sorgulayamayan, paylaşımdan uzak, sevgiden yoksun, bir evin içerisine hapsolmuş yitik birer kişi gibi betimlenir. Ralph, bu tür bir manzarayı, evlerini bir hayvanat bahçesine benzeterek açıklar. Oyunun başlığı da, [*Uyan ve Şarkı Söyle!*], simgesel anlamda bireylerin aldatmacalara karşı uyanarak, hapsoldükleri umutsuzluktan kurtulmaları ve isteklerine dönük, gerçek sevgi ve saygıya dayalı, insancıl ve mutlu yaşayabilmek için savaşım vermeleri gerekliliğini vurgular.

Odets, *Awake and Sing!* ile Amerika'da Bunalım yıllarının bireyler ve toplum üzerindeki yıkıcı etkisini sahneler. Oyun, açık bir protesto, grev çığırkanlığı, eyleme çağrı ya da salt Marksist öğretinin iletisi niteliğinde olmasa da, savaş karşıtlığı, haksızlıklara ve adaletsizliğe karşı savaşım, toplumsal eleştiri hatta sisteme başkaldırı yönünde mesajlar yüklüdür. Oluşumsal yapısalcı yöntemle çözümlemeye çalıştığımız *Awake and Sing!*, bir savaşımın öyküsüdür. Öte yandan herkesin savaşımı farklı yönde olabilir. İşte oyunda verilmek istenen asıl mesaj, bu savaşımın ne için verilmesi gerektiğidir. Yani Odets'in sonuç olarak işaret ettiği amaç, ortak düşmana (kapitalist sisteme) karşı birliğin gerekliliği ve insancıl olanı (Marksist devrimi) gerçekleştirip, yaşanan sıkıntılara son verilmesi şeklinde yorumlanabilir.

KAYNAKLAR

Bigsby, C.W.E. *A Critical Introduction to Twentieth Century American Drama*. (Vol I). Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Goldmann, Lucien. *Roman Sosyolojisi*. Derleyen ve eviren Ayberk Erkay. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2005.

Goldstein, Malcolm. *The Political Stage: American Drama and Theater of the Great Depression*. New York: Oxford University Press, 1974.

Odets, Clifford. *Awake and Sing. Famous American Plays of 1930s*. Selected and Introduced by Harold Clurman. New York: Avon Pub., 1984.

Reynolds, R.C. *The Development of the American Social Drama in the Thirties*. New York: The Whitston Publishing Company, 1986.

Smiley, Sam. *The Drama of Attack: Didactic Plays of the American Depression*. Columbia: University of Missouri Press, 1972.

Tilbe, Ali. "Albert Camus'nün *Veba (La Petse)* adlı Romanına Toplumbilimsel Bir Uygulama." *Edebiyat ve Toplum Sempozyumu*. 4-5 Haziran 1999. Gaziantep: Ankara Üniversitesi Tömer Yay, Aralık 1999.